

Тантăш

6 +

37 (4451) №, 2015, сентябрь / авăн / , 10
(1931 ҫулхи январён / кăрлачын / 12-мёшёнче тухма тытăннă).

Хақё ирёклё.
Индексё: 54802.

ЮЛТАШСЕМ

Уйрăлми ИКЁ ТУС

*Паян тулта ашах мар.
Хёвелё те пăхать ёнтё,
анчах анăҫран сулхăн
ҫил вёрет. Кёркунне ал-
кум вёҫнех ҫитсе тăни
кашни утăмрах, кашни
кётесрех палăрать авă.
Йывăҫсем ҫинче унта-
кунта сарă ҫулҫăсем
курăнкалаҫҫё. Пахчасем
те пушансах пыраҫҫё.
Улмуҫҫисем ҫинчи сёткен-
пе тулнă панулмисем
хёвел ҫинче йăлкăшаҫҫё.
Ялта кайăк сасси сахал-
ланчё. Чёкеҫсем пачах
курăнмаҫҫё авă. Тавра-
лăх майёпен пушанать,
илемне пёчёккён ҫухатать.
Мён тавăн, ҫутҫанталăк
саккунёнчен иртеймён.*

Уйрăлми туссем – Алеша Максимовла Саша Гаврилов шултан таврăннă хыҫҫан пахчана киленме тухнă. Вёсем иккёшё те пёр класра вёренёҫҫё, пёр парта хушшинче лараҫҫё. Мён пёчёкрен туслă ҫичёмёш класс ачисем. Ара, пёр-пёринчен инҫе мар пуранасҫё те, мёнле юлташлă пулмăнха?

– Паян библиотекана ҫитрём, хама килёшекен кёнеке суйларам, – терё Алеша йывăҫ ҫинчен хёп-хёрлё панулми татнă май.

– Пёр япала килёшет сан йăлу-йёркунте: вулама питё юратнăран, ҫаванпа нумай пёлетён те. Кирек мён каласан та пёлурен хакли нимён те ҫук ҫав, – палартрё шухăшне Саша.

– Тёрёссипе, каникулта та кашни кун ҫёнё калавпа е повёҫпе паллашрăм. Апла кёнеке тытсан шăп та лăп пёр сехет вулаттам-ҫке. Ун чухне анне те кансёрлеместчё мана. Халё вёрену ҫулё пуҫланчё те, вăхат сахалланчё ёнтё. Апла пулин те вулама май тупма тарашатăпах, – ҫирёплетрё арҫын ача.

Туссем иккёшё те вёренуре аван ёлкёрсе пыраҫҫё, спортра малта. Шултан вёренсе тухсан аслă пёлуллё ҫын пулма ёмётленёҫҫё.

– Хамар уқса ёҫлесе илме тытсан, пёлетён-и, мён тери пысăк саванăҫ пулеччё. Чи малтанах ҫывăх ҫыннăмърсем валли парне илмелле пирён, – ҫаплах сăмах ҫамхине сўтрё Алеша.

– Ку ёмёт-ха. Анчах мён тери илёртўллё! Ана пурнăҫа кёртес тесен, чăнах, тараשמалла. Ҫанă таварса вёренмелле, аслисен сăмахёсене аша хывса пуранмалла, – хай килёшнине

палартрё Саша та.

Уйрăлми икё тус... Пёрремёш класранпах пёр парта хушшинче лараканскерсем кирек аҫта та пёр-пёрне пулăшма тарашаҫҫё. Шула пёрлех каяҫҫё, пёрлех тавранаҫҫё, пёрлех килти ёҫсене пурнăҫлаҫҫё...

– Тёнчере чи хакли – туслăх. Юлташсар ҫын харақ турат евёрех, – теҫҫё Алешапа Саша хавасланса.

Элиза ВАЛАНС.

Етёрне районё,
Тури Ачак.
АВТОР сăнўкерчёкё.

ҪЫРĂНТАРУ – 2016

Вăхат шав малаллах шăвать. Тин ҫёҫ вёрену ҫулё пуҫланчё. Ак сисмёпёр те, пёрремёш чёрёк, унтан иккёмёшё те вёҫленёҫ. Вёсемпе пёрлех «Тантăш» хаҫатпа «Тетте», «Самант» журналсене ҫыранмалли тапхър та вăшт кăна иртсе кайё. Эсир ҫак кунсенче вёсене ҫыранмасан, кайран кулянмалла ан пултърччё ҫёҫ. Васкър! Ҫыранса илёр! Хавър ҫыранър та тусърсемпе кўршёсене те кун пирки калър. Вёсем те ҫак каларамсемсёр ан юлччър!

Ĕмĕтлĕ сын сунатлă

Паллашăр: Чăваш Республикин тава тивĕслĕ учителĕ

Пирĕн республикара çĕнĕлле ăнтăлса ёслекен, тăрăшуллă вĕрентекен чылай. Вĕсенчен пĕри вăл – Шупашкарти Андриян Николаев космонавт летчик ячĕллĕ 10-мĕш шкулта чăваш чĕлхипе литератури вĕрентекен Юлия Елисеевна Анисимова. Унăн пуçарулахне пула шкул үсĕмĕсем те курăмлă, ачасем те вĕренуре, олимпиадасемпе тĕрлĕ шайлă ас-хакъл ăмăртăвĕсенче, класс тулашĕнчи ёçре хастар.

сеевна таван чĕлхепе культуран упраса хăварас тата аталантарас тесе республика тулашĕнчи йăхташăмăрсене пулашас тĕлĕшпе те вай-халне шеллемест. Кăçал Тюмень облаçĕн чăвашĕсен Акатуйне тата Слэкпуç ялĕнче К.В. Иванов чысла-ирттернĕ «Аслă Силпи ялĕнче...» поэзи уявне кайса килнĕ. Чи пĕлтерĕшли вара Константин Иванов аслă поэт суралнăранпа 125 çитнине халалланă «Çĕнĕ ятсем уçатпăр» пултарулах конкурсне ирттерме пулашнĕ пулчĕ. Конкурс Чăваш Республикинчи тата Раççейри чăваш ачисем хушшинче лайăх иртĕ. Чăнах та, поэзи, проза хайлавĕсем сыракан тата ўкерчĕксем хатĕрлекен ачасен йышĕнче çĕнĕ ятсем тупрамăр.

Ĕмĕтлĕ сын сунатлă теççĕ. Мал ăмĕтпе шкулта вай хурать Юлия Елисеевна. Мĕн кирлине, çĕннине алла илме тăрăшат, вĕсене вара ачасене вĕренуре пама васкат. Пурнăспа тан утат вăл.

Малашлахра чăвашлах ёçĕнче çĕнĕлĕх шырат. Çамрăк ăрăва ас-хакъл енчен аталанма, чăваш халăхĕн ыра йăли-йĕркине хисеплеме хăнăхтармалли «Çĕнĕ хум» пултарулах ăмăртăвне килес çул ирттерме шутлат конгресс хастарĕ Юлия Елисеевна Анисимова.

Çапла, вĕренури тата общество ёçĕсенчи ситĕнĕсемшĕн Юлия Елисеевна чи ыра сăмахсене тивĕç. «Чăваш Республикин тава тивĕслĕ учителĕ» хисеплĕ ята ăна пани çакна сирĕптет те.

Геронтий НИКИФОРОВ,
Чăваш Республикин
тава тивĕслĕ учителĕ.

Камăллана профессие, ачасене, атте-анне чĕлхине юратса вĕрентни Юлия Елисеевнана педагогикан сўллĕ пусăмне çĕкленĕ. Вăл Раççей Федерацийĕн пĕтĕмĕшле вĕрентĕвĕн хисеплĕ ёçĕнĕ.

Ёçне кура хисепĕ теççĕ. Кăçал вĕрентекенсен республика конференцийĕнче Юлия Елисеевнана «Чăваш Республикин тава тивĕслĕ учителĕ» хисеплĕ ят парса чысларĕç.

Юлия Елисеевна вĕрентупе воспитани ёçĕнче пысăк ситĕнĕсем тавать. Çирĕм пилĕк сўл ытла шкулта ырми-канми вай хурса миçe конкурса, олимпиадана, тĕрлĕ ăмăртăва ачасене çĕнтерĕве хатĕрлесе ситермен-ши вăл? Педагогикари хайĕн паха опычĕпе вăл

ёçтешсене таташах паллаштарать, «Халăх шкулĕ» журналта статийсене пичетлет, аслăлах конференцийĕсенче тухса каласать.

Етĕрне районĕнчи Мăн Явăш ялĕнче суралса үснĕскер, Юлия Елисеевна мĕн ачаранпах чăваш халăхĕн ыра йăли-йĕркине кăсăкланнă, юмах-халап итлеме юратнă. Çуллахи ăшă кунсенче тусĕсемпе шкулта вылянă чухне те Юля вĕрентекен пулма юратнă. Çав туйăм ситĕнĕсемĕн үссе пынă. Таван сăмаха юратас, ăна ачасене чĕререн паранса вĕрентес туртăм Юлян амăшĕн витĕмĕпе пурнăç тĕллĕвĕ пулса танă. Амăшĕ, Галина Павловна, шкулта чăваш чĕлхине юратакан хĕрне: «Йывăр пурнăса пула эпĕ аслă шкулта вĕреней-

мерĕм, эсĕ те пулин сын пул», – тенĕ. Амăшĕ ыра сунса каланине пулах ёнтĕ чĕлхе туйăмлă Юля шкул хыççан И.Н. Ульянов ячĕллĕ Чăваш патшалăх университетĕнчи историпе филологи факультетĕн чăваш уйрăмне вĕренме кĕнĕ. Университет хыççан пĕр хушă Хĕрлĕ Чутай районĕнчи Атнар шкулĕнче вĕрентнĕ. Каярах Шупашкарти 10-мĕш шкула вырнаçнă. Коллектив лайăх кĕтсе илнĕ. Юлия Елисеевнана директор сўмĕн тивĕçне пурнăçлама шаннă. Чăваш чĕлхипе литератури вĕрентекенсен ертўсинче вунă сўл ытла вай хунă. Чăваш чĕлхи те вĕрентнĕ. Паянхи кунченех шкулти меслетлĕх ертўсин лавне туртса пырат. Халĕ ачасене чăваш чĕлхи вĕрентет.

Юлия Анисимова ытти çĕрте

те хастар. Вăл «Чăваш Республикин учителĕсен ассоциацийĕ» общество организацийĕн чăваш чĕлхипе литератури секцийĕн пуçлахĕн сўмĕнче вай хурать. Хамăр республикан районĕсенчи чăваш чĕлхи вĕрентекенсемпе тĕрлĕ семинарпа канашлусем йĕркелес ёçсенче пысăк пулашу парать. И.Н. Ульянов ячĕллĕ Чăваш патшалăх тата И.Я. Яковлев ячĕллĕ Чăваш патшалăх педагогика университетĕнчен педагогика практикне килнĕ студентсене пулашат, ăнлантарать. Çакна тума мехел тата вай-хал ситерет.

Юлия Елисеевна – Чăваш наци конгресĕн Президиумĕн тата вĕренупе аслăлах комитетĕн пайташĕ те. Конгресс ирттерекен мĕн пур мероприятире вăл яланах хастар. Юлия Ели-

Мухтанатпăр санпа, Софья!

кунĕ илемлĕ те сўтă пулчĕ. Пирĕн шкулта пĕрремĕш класра вунултă вĕренекен ас пухма пуçларĕ. Линейкара вĕсем шкулта тăрăшса вĕренме сăмах пачĕç.

Иртнĕ вĕрену сўлне аван палласемпе вĕренсе пĕтернĕ ачасене шкул дирекцийĕ Хисеп грамотисем парса чысларĕ. Пирĕн класра ун пеккисем сичĕн пултăмăр. Ульяна Лазарева вара отличниксен шутĕнче. Софья Григорьева вĕренуре «4» тата «5» палласемпе ёлкĕрсе пынсийĕр пуçне «Тантăш» хаçатпа тачă сыхану тытат. Вăл хаçат лауреачĕ пулса танишĕн эфир, пĕрле вĕренекенсем, чăннипех те манаçланатпăр. Софья Шупашкар районĕнче иртнĕ «Рисуем Славную Победу» ўкерчĕксен конкурсĕнче те виçĕмĕш вырăн йышăннă. Çавăн пек пултаруллă хĕрачапа пĕр класра вĕреннишĕн мухтанатпăр.

Анастасия СЕРГЕЕВА,
3 класс.

Çĕнĕ вĕрену сўлĕ пуçланчĕ. Эпир те кăçал виçĕмĕш класра вĕренсе татах та тăрăнрах пĕлĕ илĕпĕр. Сентябрьĕн 1-мĕш

Шупашкар районĕ,
Ишек шкулĕ.

ĀШĀ САЛАМСЕМ

САЛАМСЕНЕ ПĔЛТЕРМЕЛЛИ НОМЕРСЕМ:

89876741833

89051975911

Тĕлĕнмелле ыра камăллă, тулли пĕлĕллĕ терапевт-врач **Эльвира Семеновна Яковлева** çак кунсенче хайĕн 50 сўлхи юбилейне палла турĕ. Вăл Элĕк район тĕп больницинче ырми-канми ёçлет. Эмелпе кăна мар, хайĕн ăшă камăлĕпе те сиплекен маттур специалиста чĕререн тухакан ыра сăмахпа саламлаççĕ кунта килекенсем. Эпĕ хам та ун патĕнче сывлăха йĕркене кĕртĕрĕм. Уншăн хаклă та хисеплĕ тухтăра ыттисем пекех тав сăмахĕ кăна калатăп, сирĕп сывлăх, кунсерен үсĕмсем, ăнăçусем, телей сунатăп.

Пациентсем,
Нина МИХАЙЛОВА.

Канаш районĕнчи Ешкилтри **Али-та Игнатъева** кĕçех 13 сўл тултарĕ. Саккăрмĕш класра вĕренекенскерĕн пур предметпа та «5» палла кăна. Маттурскер çемьере аслисенчен ыра тĕслĕх илсе малалла ăнталат. Таван шкултан ылтăн медальпе вĕренсе тухнă, Чăваш патшалăх университетĕнче профессий илнĕ, спортра пысăк үсĕмсем тăвакан Олеся аппăшĕ – уншăн тĕслĕх.

Маттур Игнатъевăсем! Саламлатпăр сире пурне те! Пурнăçарта ялан ăнса пытăр. Алитана суралнă кунĕпе саламланă май сирĕп сывлăх, вĕренуре ситĕнĕсем, пур çĕрте те ăнăçу телей сунатпăр.

Надя ИЛЛАРИОНОВА,
Нина МИХАЙЛОВА.

ВĔРЕНМЕСЕН ВĔРЕН ЯВМА ТА АЛ ПĔЛМЕСТ.

<p>Тантăш чăваш ачисен хаçачĕ</p> <p>● УЧРЕДИТЕЛЬСЕМ Чăваш Республикин Информаци политикин тата массăнлă коммуникацисен министрствин, Чăваш Республикин Информаци политикин тата массăнлă коммуникацисен министрствин «Хыпар» Издательство сурчĕ» Чăваш Республикин хай тата тата учреждениĕ.</p> <p>● ХАÇАТ ИНДЕКСĔ: 54802 - (сур сўла) - Чăваш Республикинче, 11466 - республика тулашĕнче.</p>	<p>● Редакципе издатель адресĕ: 428019, Чăваш Республики, Шупашкар хули, И. Яковлев пр., 13.</p> <p>● «Хыпар» Издательство сурчĕ» АУ техника центрĕнче калăпланă. «Чувашия» ИПК ПУП типографийĕнче пичетленĕ. 428019, Чăваш Республики, Шупашкар хули, И. Яковлев пр., 13.</p> <p>● «ЧУВАШИЯ» ИПК ДИРЕКТОРĔ: Тел.: 56-00-23</p>	<p>● ДИРЕКТОР - ТĔП РЕДАКТОР В.В.ТУРКАЙ</p> <p>● ТЕЛЕФОНСЕМ директор-тĕп редактор: 56-00-67 редактор, сырусемпе тата юнкорсемпе ёслекен пай: 28-83-86 шкул ачисен пайĕ: 28-85-69 спорт тата экологи пайĕ: 56-11-80 право, кăмăл-сипет пайĕ: 28-83-89 факс: (8352) 56-15-30 бухгалтери: 28-83-64</p>	<p>● РЕДАКТОРШĀН Л.ВАСИЛЬЕВА</p> <p>● НОМЕР ВУЛАВШИ Н.ЦАРЫГИНА</p> <p>● КАЛĀПЛАВÇĀ Н.ПЕТРОВА</p> <p>● ЭЛЕКТРОН АДРЕС: e-mail: tantas@list.ru</p>	<p>● ТИРАЖ 1128 экз.</p> <p>● ЗАКАЗ № 3505 Пичете сентябрь уйăхĕн 9-мĕшĕнче алă пуснă.</p> <p>● ПИРĔН САЙТ: www.hypar.ru</p>	<p>Газета «Тантăш» («Ровесник») зарегистрирована Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций (Роскомнадзор) – свидетельство о регистрации СМИ ПИ № ТУ21-00306 от 10.12.13 г.</p> <p>● паллапа реклама материалĕсене палăртнă</p> <p>Пичете графикпа 15 сехетре алă пусмалла, 14 сехет те 00 минутра алă пуснă.</p>
--	--	--	---	--	---

«Андрян Николаев ячә Раçсәй картти çинче»

видеокөпер

Андрян Николаев – космосра скафандрсәр ёсленё пёрремёш космонавт, Совет Союзён икё хут Геройё, Авиацин генерал-майорё. Мухтавлә ентешёмёр сурал-нәранпа кәçал 86 сұл ситрё. Çавна май республикәра әна халалласа чылай мeroприяти иртрё. Вёсенчен пёри – Чәваш Республикин Ачасемпе сәмрәксен библиотеки Красноярск тәрәхёнчи Ача-пәча библиотекипе йёркеленё видеокөпер.

Сак мероприятие Шупашкарти А.Г. Николаев ячёпе хисепленекен 10-мёш школ вёренекенсём хутшанчёс. Сумлә хәнасем – «Байконур» космодром ветеранё Евгений Николаевич Южалин отставкари полковник тата Çёнё Шупашкарти А.Г. Николаев ячёллө вулаваш ёсченё Елена Николаевна Костина.

Пустарәннисем Андрян Николаев пурнәсёпе ёсё-хёлё сичнен каласа паракан видеоролик курчёс.

Е.Н. Южалин А.Г. Николаевпа пёрле ёсленё. Пирён мухтавлә ентешёмёр сирёп сән-сурәмлә, әслә, анлә тавра курәмлә пулнине паләртрө вәл. «Николаев эффецкё» медицина терминё мёне пёлтернине әнлантарчё, çак әнлав Андрян Григорьевич космосра чылай вәхәт тытәнса тәнә хыçсән суралнә иккен. – Сирёнтен кашниех талантлә, – терё

Евгений Николаевич ачасене. – Шәпах атте-анне, школ, библиотека пуләшнине эсир пултарулаҳәра малалла аталантаратәр, Андрян Николаев пек.

Евгений Южалин мён пёчөкрөн тёллев лартса әна пурнәсә кёртме хәнәхнә. Ача чухне ишме пёлменскер пёррехинче шывра путма пусланә, юрать-ха пиччёшё әна вәхәтра асәрхаса сәлса хәварнә. Çавән чухне пёчөкскер тёллев лартнә – ишме вёренмелле. Тәрәшни сая кайман, часах вәл Алатырка юханшывне ишсе каснә.

Бакү хулине Аслә сар училищине вёренме кёрес шухәшпа кайсан Евгений Николаевич комисси витёр тухайман. Ачәх каллех хайён умне тёллев лартнә вәл – вёренме кёмесёр киле таврәнмалла мар. «25 балл пухаятән пулсан – йышәнатәр», – тенё әна полковник.

Мён тетёр? Евгений Южалин тёллеве пурнәсланә.

– Шкулта маншән тёп предметсем литература, математика тата сар хатёрленёвёччё. Хусан университетёнчи механикәпа математика факультетёнче вёренни те космодромра ёсленё чухне кирлө пулчө, – терё Евгений Николаевич.

Космонавт пулма ёмётленекенсене космодром ветеранё кирлө сёну-канаш пачё.

– Тёнче усләхне лайәх вёреннө, вәйлә, сар енёпе сирёп сынсем кирлө, – терё вәл. – Вәхәтпа тан утас тетёр пулсан сирён нумай пёлмелле, физкультурәпа туслә пулмалла. Çутсәнталәкпа та кәсәкләнәр, пуләмсем хыçсән хуре пек сөнкёлтетсе кәна ан сурёр. Пурнәс пите хәвәрт иртет вёт. Космонавтика музейне тәтәш сурёр, тёпчёр. Хёрачасен

те спортпа туслә пулмалла: чупмалла, шывра ишмелле. Пур ёсё те усәллә тумалла. Нумай вуламалла. Çывәрәс умён кёнеке тытмасан манән кун сая кайнә пекех туйәнать.

Пустарәннисене Евгений Николаевич хайён архивёнчи пысәк пёлтерёшлө сәнүкерчөксемпе паллаштарчө. Акә пёрремёш спутник, акә Королев пурәннә сурт, ракета, Гагаринпа Королев, «Союз» космос карапё, наукапа пёлү паләкё «Байконур» мёнрен пусланнине пёлетёр-и? Тёлёмелле пуль, лашасемпе урапасенчен. Çакна та сәнүкерчөкре курма пулчө.

– Эсир Камчаткәра гейзер курнә-и? – кәсәкләнчө школ ачисенчен пёри.

– Паллах, – терё те Евгений Южалин сәв тәрәхра пулла тата сунара сурени сичнен, сёр чётревё пирки те каласа пачё.

Шкул ачисем хайсене кәсәкләнтаракан чылай ыйту хуравне пёлчөс çак тёлпулра.

Красноярск тәрәхён ача-пәча вулавашне пустарәннисем вёсен патёнче те Николаев урамё тата скверё пуррине пёлтерчөс. Унта Андрян Николаевпа Валентина Терешкова урамёсем юнашарах иртеçсё, анчах – тёрлө еннелле.

Шел, видеокөпер нумая тәсәлаймарё, нурёрах сәнталәка пула сыхәнү татәлатәтәлә кайрө.

– Космосра сыхәнү йёркелеме сәмәлах мар сәв, – йәл кулса әнлантарчө Красноярск тәрәхён ача-пәча вулавашён ёсченё.

Çёнё Шупашкарти А.Г. Николаев ячёллө библиотекәра тәрәшакан Е.Н. Костина та кәсәклине чылай пёлтерчө.

10-мёш шкултан килнө хастар ачасем вара сәмрәк космонавтсен «Срае» отрячө пирки каласа пачёс, хайсен шкулёпе паллаштарнә май видеоролик кәартрөс, кёсчөн юлташёсен ыйтәвёсене хуравларёс. Андрян Николаев паттәрләхё ачасене ситёнусем патне әнтәлма хавхалантарни вёсен сүтә тёллевпе сиссе тәракан куçёсенченех курәнәтү.

Кәсәклә та кәмәллә тёлпулу йёркеленёшён библиотека ёсченёсене пысәк тав! Ачасене вара тёллев лартса пурнәсә кёртме сунар, Андрян Николаев пек, Евгений Южалин пек.

Лариса ПЕТРОВА.

МЧС историйё – фотокуравра

Шупашкарта Раçсәй МЧСё 25 сұл тултарнине халалланә хайне евёрлө фотокурав малалла тәсәлать. Нумай пулмасть вәл республикәри Наци библиотекине куçрө. Пусласа унпа Шупашкарти 56-мёшпе 23-мёш школсенче тата медицина колледжёнче вёренекенсём паллашрөс.

Фотокурава Раçсәй МЧСён республикәри тёп тытәмён пусләхё Станислав Антонов генерал-майор усрө. Вәл унта сәнүкерчөксемсёр пусне пушарпа кёрекенсен «хёс-пәшалё», тумтирө, сыхәнү хатёрёсем, ятарлә пуләшу техникин макечёсем, пушар хәрушсәрләхне халалланә ача-пәча әсталанә япаласем те пуррине паләртрө. Сёршыври МЧС историне усçән сәнласа паракан кёнеке-журнал та вырән тупрө кунта.

Василий Нягин отставкари полковник библиотекәна Вәрмар районёнчи Энёшпуçёнче пушар посчө усәлнәранпа 80 сұл ситнине, Раçсәй МЧСё 25 сұл тул-

тарнине халалланә, нумай пулмасть пичетленсе тухнә Иван Криков таврапёлүсчө хатёрленё «На линии огня» кёнеке парнелерө.

Наци библиотекин директорё Светлана Старикова министерство ёсченёсене тав турө, ачасене сөнө вёренү сүлө пусланнә ятпа саламларө.

Тёлпулу «Служу Отечеству» вокалпа инструмент ансамблөн солисчөн – Максим Моторкинән – пёчөк концерчөпе вёсленчө.

«Раçсәй МЧСё – 25 сұл» фотокурав – Чәваш Енри МЧС тёп тытәмёнче вәй хуракансен ёсчөн историйё. Пурө 50 ытла сәнүкерчөкре пушара хирёс кёрекенсен ёсне, чрезвычайлә лару-тәрура пуләшу панине, шывра хәрушсәрләхпа тивёстернине, пушар хуралён историне, ача-пәча хәрушсәрләхне тата ытнине те сәнланә.

Малашне куçса сурекен фотокурав Шупашкарти вёренү заведенийёсене те ситө.

Нина ЦАРЫГИНА.

СĖНĖ КĖНЕКЕ

«Сан майăхна каснăшăн Ваçук мана вăлта парнелеме шантарчĕ...»

«Тантăшăн» тимлĕ те хастар вулаканĕсем Александр Мясников ятне астăваççĕ-тĕр. Пĕлтĕр унăн калавĕсем хаçат страницисенче номертен номере кун çути курчĕç. Вырăсла çыракан авторăн хайлавĕсене Луиза Васильева журналист куçарнăччĕ. Федор Кузьмичăн, запасри аслă прапорщикăн, тата унăн Антун ятлă мăнукĕн путишле ёçĕсене, тен, халĕ те астăватăр.

Ырă шўт, çемсен тăрăхлани, вăлта калани, шухăша уççăн пĕлтерни – йăлтах пур Александр Германович калавĕсенче. Ахăртнех, çавăнпа вĕсене вулама пуçансассăн вĕсене ситмесĕр те чарăнас килмест. «Малалла мĕн пулат? Мĕнпе вĕçленĕ-ши черетлĕ истори?» – пăлханса йĕрлетĕн автор шухăшне. Çыравçă вара вулакана кăсăклантарма пĕлет. Акă вăл пĕр ёç-пулăма сăнланинчен пуçлат калăвне, сула май тенĕ пек тепĕр интереслĕ самант каласа парать, унтан иртнине таврăнса пĕр кана асаилў тыткăнĕнче киленсе ларать. Çапла карталанса пыраççĕ те ёçсем.

Мĕншĕн аса илтĕм-ха элĕ Александр Мясниковпа унăн хайлавĕсене? Ара, сăлтавĕ пур мар-и? Тин кана Чăваш кĕнеке издательствинчен 1000 экземплярлă тиражпа çыравçăн «Майăхлă юлан утçă» кĕнеки /редакторĕ – Ольга Иванова, куçаруçi – Луиза Васильева/ пичетленсе тухрĕ. Ултă калав – пĕр хуплашка айĕнче. Халĕ вĕсемпе паллашма та меллĕрех, эрнесерен хаçат номерне кĕтсе лармалла мар-çке-ха.

Александр Мясников – çыравçă кана мар, ўнерçĕ те. Вăтам ўсĕмри школ ачисем

валли хатĕрленĕ çĕнĕ кăларăма унăн ўкерчĕкĕсемех илемлетеççĕ. Унер тĕнчине пĕчĕкрĕнĕх иленĕ Александр Германович. Вăл Вăрмар районĕнчи Кавал ялĕнче çуралнă. Анчах ачалăхĕ унта нумаях иртеймен – семье Шупашкара пурăнма куçнă. Таваттамĕш класс хыççăн ўнер школне сўреме тытăннă арçын ача. Каярахпа асталăхне Шупашкарти ўнер училищинче туптанă. Пушă вăхăтра яланах картина çырнă, ўнерçĕ варттанлăхĕсене аша хывнă.

Кунпа сес çырлахса ларман хастар яш. Пултаруллă çын пур енĕпе те пултаруллă тени Александр Германовича тўрремĕнĕх пырса тивет. Мал ёметлĕ йĕкĕт пограничниксен институтĕнче пĕлĕвне таранлатнă. Çав хушăрах аллинчен сăрă кистĕкĕ-кăранташĕ те, калемĕ те кайман. Александр Мясниковăн калавĕсемпе статийсем «Вестник контрразведки», «Пограничник», «Вестник границы России», «Честь имену» хаçатсен страницисенче кун çути курнă. 2006 султа – «Пограничник» журналăн, 2011 султа «Граница России» хаçатăн чи хастар авторĕ ята тивĕçнĕ. Кăçал Мускавра «Доб-

ра мотивы не иссякнут» кĕнеке пичетлесе кăларнă. Халĕ Александр Мясников полковник, журналист, çыравçă тата ўнерçĕ Мускавра тухакан «Граница» хаçатпа «Пограничник» журнал редакцийĕсенче вай хурать.

Кам-ха вăл Федор Кузьмич? «Асатте – пограничник!» – тет пĕчĕк мăнукĕ. «Антун» калава вуланă май акă мĕн пĕлетпĕр: запасри аслă прапорщик Федор Кузьмич чикĕри çар ёçне пăрахса мăшăрĕпе таван ялне куçса килнĕ-мĕн. Пĕр хушă пахча ёçĕпе тăрмашать вăл, анчах ялан çынсем хушшинче пулма хăнăхнăскере кунашкал пĕр евĕрлĕх часах йăлăхтарса ситерет. Вара ялти школа учителе вырнаçать.

Калавсенчи ёçсем Федор Кузьмич тавра аталанса пыраççĕ. Калаçма юратаканскер пуринпе те часах пĕр чĕлхе тупать. Çепĕç чунлă мăшăрĕ-и, шўтлеме-кулма юратакан кўршĕсем-и, кăмăллă ёçтешĕсем-и – кашнинпе пуплеме хавас вăл. Кăмăла сĕклеме те пĕлет. Çапах мĕн те пулин килĕшмесĕсен саварне шыв сыпнă пек тăмасть, сăмаха тўрремĕн пат касса татать. «Шăл мыскари» калавах тишкерер. Шăл ыратни Федор

Александр МЯСНИКОВ

Майăхлă юлан утçă

Кузьмича тўлевлĕ поликлиникана илсе ситерет. Стоматолог ёçленĕ хушăра ватă çын каллех асаилў авăрне чăмать. Иван Голушко ефрейтор заставăри Зорька ятлă лашан шăлне еплерех кăларнине аса илет. Кайран акă мĕн палăрат: тухтăр пĕр шăл вырăнне иккĕ кăларнă-мĕн. Çакан пиркиех шур халатлисемпе çар çынни хушшинче тавлашу сиксе тухать. Айăпĕ камра? Тĕреслĕх кам енче? Ку ыйтусене вулакан хай хуравлĕ.

Çапла, тĕрлĕ пăтармаха сакланать Федор Кузьмич. Пурпĕр хастарлăхĕпе ыра кăмăллăхне сұхатмасть. Вĕриленсе кайсассăн та хăвăртах лăпланать. Ку вара пĕртте сăмăл мар, Антун мăнукĕ унăн чаплă майăхне касса илсĕссĕн,

медале вăрласассăн – пушшех те. «Сан майăхна каснăшăн Ваçук мана вăлта парнелеме шантарчĕ...» – тет арçын ача. Медаль пирки ыйтсассăн вара: «Асатте, санăн ун пекки улттă таранах, çавăн чухлĕпе мĕн таватăн? Авă Ваçук ашшĕн пĕрре те сук. Элĕ ача Ваçукпа рогаткăпа улăштартам», – анлантарать Антун. Ваттин те сипленмелле ёнтĕ, те шўтлемелле...

Кăткăс лару-тăрура сұхалса кайма та пулат, сұпах пуçа усмалла мар. Пурнăç йĕрки савнашкал-çке: шуррипе юнашар – хури, саванăçĕпе сұманах – хурлăхĕ. Йăлт сұраçуллă та виçеллĕ. Федор Кузьмич пек кулленхи япаласенчех хавхалану сұлкуçне курма вĕренсĕссĕн вара ниҳăçан та аптăрамăпăр.

ЫТАРЛАН

Варнава (САНИН) монах

Кăнттамлăх

Кăнттамлăх уçалма тухнă.

Унта кăшкăрса тăкнă, кунта харкашнă. Кăмăлĕ тулнă та пынă хайпе киленсе.

Сасартăк ача аману тĕл пулнă.

– Кăнттамлăх, епле-ха йăлт сұпла килĕшўллĕ пулат санăн! – яланхи пек аманма пикеннĕ вăл.

Кăнттамлăх ача хирĕç сұпла хуравланă:

– Ах, эс апла та эс капла! Пурне те, теме те аманатăн!

Ну, кала-ха, эсĕ аманманни мĕн те пулин пур-и вăл? Шухăша путнă аману. Ансăртран акă мĕн асăрханă: кăнттамлăхран пурте пăранса иртеççĕ-мĕн, никам та юратмасть ача, никама та килĕшмест вăл.

Анланса илнĕ вара: аманмалла марри пурах иккен. Ку вăл – кăнттамлăх.

Чăнах та. Мĕне аманмалли пур кунта?

Вырăсларан Ольга ИВАНОВА куçарнă.

Страницăна

Ольга АВСТРИЙСКАЯ хатĕрленĕ.

ХĖВЕЛ

ХĖвеле тĕлĕк курăннă: пĕррехинче, яланхи пек, çынсене сұтă парнелеме тухнă пек вăл. Лешсем вара ача пачах та хавас мар пек.

Пĕрисем тутлăн сывăраççĕ.

Теприсем каç сĕмлĕхĕпе уçă курса хайсен ёçĕсене майлаштарма кăмăллаççĕ.

Виçĕмĕшсене вара тĕттĕмлĕхре тунă ёçĕсем сиеле тухишĕн питĕ намăс пулса кайнă...

ХĖвел вăраннă та чăннипех те сұпла-ши тесе тĕрĕслеме васканă. Çаплах тăк тĕнчене килме кирлĕх-ши унăн?

Тухнă хайхискер, ун-кун пăхкаланă...

Пĕрисем, чăнах, хальлĕхе сывăрнă.

Теприсем, чăннипех те, хăшĕ аванмарланса, хăшĕ иккĕленмесĕрех путсĕр ёçсем тунă.

Анчах ураххисем те /ан тив, вĕсем нумаййăн мар пулин те/ – хĖвеле курсассăн чунтанах хĕпĕртекенсем, ун енне аллисене тăсакансем – пулнă-мĕн.

Çавăн пеккисемшĕн вара вĕçĕ-хĕррисĕр сұтатма хатĕр пулнă вăл!

КĖнеке пурне те пĕлет.

Телей хамартан килет

Мён вӑл телей?

Ҫак ыйту пурне те шухӑша яратӑ.

Анчах телей тупма пӗлмелле. Вӑл тӗрлӗрен пулат. Тӗслӗхрен: сывӑ сурални, аттепе анне, юратнӑ ҫын, ҫывӑх юлташсем тата ытти те. Телей кашни ҫыннӑн расна.

Халӗ нумайӑшӗ телейе укҫара курать. Паллах, мул темӗн те тума пултарать. Паян эсӗ пуян, ыран – чухӑн. Укҫа-тенкӗллӗ пулас тесе ӑса ҫухататӑн. Анчах ҫак чунсӑр япалара кӑна-ши ҫын телейӗ?

Турӑ панӑ пурнӑҫ, юратнӑ атте-анне, тӑван кил, ҫивӗч ӑс-тӑн, ҫирӗп сывлӑх пурри маншӑн темӗнрен паха. Анчах кашни ҫынах хӑйне телейлӗ туймаҫ. Хӑшӗ-пӗри вара ӗмӗре е чирлӗ, е тӑлӑх, е пӗччен пурӑнса ирттерет. Маншӑн шухӑшпа сывлӑх начар пулсан мӗне кирлӗ пуянлӑх? Сывлӑха укҫалла илме сук, ӑс-тӑна та сутмаҫҗӗ.

Мӗн тумалла-ха телейлӗ пулас тесен? Пурӑнмалла! Ытти вара пӗтӗмпех хӑвӑнтан килет.

Вӗренсе ҫын пулсан, иртӗхсе пурӑнмасан, наркотик таврашне тутанмасан, ӗҫе юратсан, ҫын пурлӑхне хапсӑнмасан, эрех-сӑра ӗҫмесен, вӑй ҫитнӗ таран тӑрӑшсан телейлӗ пулӑнах.

Валерий МАКСИМОВ.

Йӗпреҫ районӗ,
Ҫӑкалӑх.

Ирӗксӗртен

(Монолог)

Хӗветӗр: «Хамӑн савнине-пикене-хӗре хӗмрен ытла саватӑп», – тет. Вӑл электрик. Анчах та пралукпа ток яма та хӗм кирлех. Ток пурнӑҫа сутатма, ӗмӗре тӑсма пулӑшат. Пурӑнасшӑнчӗ Хветӗр хӗмсӗрех, пулмарӗ, пулман, пулмаҫ те нимсӗрех. Хӗлхем парать мӗн кирлине. Пӗри пӗринсӗр, тепри тепринсӗр ӑшӑнмаҫҗӗ ҫӗр ҫинче. Ирӗксӗрех Хветӗрӗн те савма тиврӗ ӑна та, кӑна та. Вара хӗлхем те тӗрех тухрӗ: чунӗнчен тухни те пулӑшрӗ ӑна аван электрик пулма. «Пӗри тепринсӗр – гиблое дело!» – тесе мӑнаҫлӑн юрласа ӗҫлеме пуҫларӗ яш каччӑ. Тапӑртата-тапӑртата ташлат каҫхине, савнине ташӑ каҫӗнче мар, урамра тӗл пулчӗ пулин те. Ҫапла пурне те: амӑшне, савнине, ӗҫне – чунтан юратмалла иккен. Вара этемӗн чун хӗпӗртесех пурӑнмалли ток кӑларма хӗлхем сапаты, пурнӑҫра хӗвеллӗх хушӑнаты.

Клавдия ВИШНЕВСКАЯ.

Чыса ҫамрӑкран упра

Халӗ эпир лайӑх пурӑнатпӑр. Аттепе анне пире тумлантарасҗӗ, ыйтнине туянса парасҗӗ. Пӗртре ӑшӑ, хырӑм тутӑ. Анчах та хальхи ҫамрӑксем ашӑ-амӑшне тав тумасҗӗ, тепӗр чухне ҫемье, йӑх-несӗл ятне ярасҗӗ. Пирӗн аттепе аннене пулӑшсах тӑмалла, усал ҫынсемпе явӑсманла мар, эрех-сӑрапа туслашма тата вӑрлама юрамаҫ. Аттепе анне ятне ярас марчӗ. Мӗншӗн тесен вӗсем пире хӑйсен юратӑвӗне, ӑшшипе лӑпкаса пӑхса ӗстересҗӗ. Мӗн пӗчӗкрен усал ӗҫрен сыланма вӗрентесҗӗ. Аттепе анне пире ырине ҫеҫ сунасҗӗ, шукултан вӗренсе тухса аслӑ пӗлӗ илтересшӗн, Турӑ пӗрнине тӗл пулса ҫирӗп ҫемье ҫавӑрттарасшӑн. Вӗсем пирӗншӗн вӑй-халне шеллемесӗр тӑрӑшасҗӗ. Анчах та

эпир ҫамӑлттайлансан, япӑх ушкӑна лексе эрех-сӑрапа туслашсан, вӑрласан атте-аннен ыра ӗмӗчӗ саланаты, вӗсем хуйха ӗкесҗӗ. Пирӗн ҫывӑх ҫыннӑмӑрсенчен пӗрне тӗллесе кулӗҫ, «Вӗсен ачи саккуна пӑсна» е «Ҫамӑлттайсен ҫемийи», – тесе калӗҫ. Пирӗн ҫамрӑклах ӗҫчен пулмалла, атте-анне сӑмахне итлемелле, лайӑх вӗренмелле, япӑх ушкӑнсенчен асӑрханмалла – вара эпир хамӑран чыса ҫухатмаҫтпӑр. Ун чухне атте-анне ӗмӗчӗ те пурнӑҫланӗ, эпир те телейлӗ пулӑпӑр.

Саша АНАНЬЕВА.

Йӗпреҫ районӗ,
Ҫӑкалӑх.

Страница Лариса ПЕТРОВА (56-11-80) хатӗрленӗ.

Хӗр шӑпи

Хӗлле... Ҫӗр ҫинче шурӑ юр сарӑлса выртать, сивӗ ҫил пит ҫамартине кӑтӑклать. Лена урамра пӗччен... Вӑл шӑнса хытнӑ, кӗлчечек пек хӗрлӗ тутисем хускалми пулчӗҫ. Анчах вӑл киле кӗме васкамаҫ-ха, унта лайӑххи кӗтменнине пӗлет. Лена вунӑ ҫулти ача пулсан та хӑйӗн пурнӑҫӗнче сахал мар нуша курнӑ. Ҫав сулхи ачасен, манӑн шухӑшпа, нимӗнле йывӑрлӑха та лекмелле мар пек, савӑнса кӑна пурӑнмалла. Ленӑна вара пурнӑҫ урӑх шӑпа уйӑрса панӑ...

Лена пӗр уйӑхра чухне амӑшӗнчен тӑлӑха юлнӑ, ашӑшӗ камне хӗрача ҫаплах

– Эсӗ кам пулатӑн? – ыйтрӗ ҫемҫе са-сӑллӑ хӗрарӑм.

Лена пӗр сӑмах та чӗнмерӗ, иртнӗ пурнӑҫ саманчӗсене аса илес темерӗ. Арҫынпа хӗрарӑм хӗрачана киле кӗме чӗнчӗҫ.

Малтанах шикленчӗ Лена, кайран вара ку ҫынсем ӑна начаррине сунманнине ӑнланчӗ. Ҫапах та хӑйӗн ятне, шӑпине тӗрех каламарӗ. Апла пулсан та хӗрарӑм Ленӑна вӗри какао яраса пачӗ, печенипе канфет кӑларса хучӗ. Вунӑ ҫулхи ача печение какао сыпа-сыпа ҫирӗ те кил хуҫисене тутлӑ апат-ҫимӗҫшӗн тав турӗ. Арҫынпа хӗрарӑм хӑйсемпе паллаштарма шут тытрӗҫ.

пӗлмест. Халӗ унӑн кулӑшӗ ҫеҫ пур. Анчах мӗнле кулӑш-ха вӑл? Ку арҫын хӗрачана пачах та юратмаҫ, ӗҫлеттерсе кӑна пурӑнаты. Апатне те йӗркеллӗ ҫитермест. Хӑй вара кунсеренех сӑра-эрех ӗҫет. Ҫавӑнпа Ленӑн хӑй пурӑнакан киле кӗрес те килмест...

Пӗррехинче хӗрача килтен кайма шухӑш тытаты. Каҫ пулсан япалисене пуҫтараты те кулӑшӗ ҫывӑрнӑ вӑхӑтра килӗнчен тухса утаты. Анчах ӑшта каймалла? Кун пирки Лена хальлӗхе питех шухӑшламаҫ. Вӑл тарҫӑ пурнӑҫӗнчен ывӑннӑ. Епле пулсан та никам сисиччен тухса тармаллах...

Хӗрача акӑ виҫсӗмӗш кун сул ҫинче, темиҫе ял та хыҫа юлчӗ. Малта вара – ҫенӗрен те ҫенӗ ҫулсем, вӑрттӑнлӑхсем усӑлаҫҗӗ.

Лена утсан-утсан пӗр пысӑк та илемлӗ яла пырса кӗчӗ. Чӑтма ҫук ывӑннӑ хӑй, хырӑмӗ те выҫнӑ, нумай каҫ ҫывӑрманран куҫсӗм те хӑйсемех хупӑнасҗӗ. Ҫавӑнпа Лена ял хӗрринчи хитре ҫурт умне пырса тӑчӗ. Тинех хӑюсӑрлӑхне ҫентерсе хапхаран шаккарӗ. Часах алӑк усӑлчӗ. Кил хуҫисен умӗнче ҫинҫе пӗллӗ, сарӑ сӗҫлӗ хӗрача тӑраты. Пит-куҫне тӑм илнӗ, аллисем шӑнса хӗрелнӗ.

– Эпӗ Галина Александровна, – терӗ хӗрарӑм ҫемҫе сасӑпа. – Ку вара манӑн упӑшка, Николай Николаевич. Эсӗ кам пулатӑн?

Лена шикленнипе каллех нимӗн те чӗнмерӗ. Хӑйне ӑшӑ, ҫемҫе алӑ пит ҫамартинчен сӗртӗннине туйсан кӑштах лӑпланчӗ.

– Эпӗ Ле-е-ена ятлӑ, – сӑпайлӑн хуравларӗ хӗрача.

Кил хуҫисен пичӗ-куҫӗ йӑл кулӑпа ҫуталчӗ. Часах вӗсем Лена пурнӑҫӗ пирки туллинрех пӗлчӗҫ те ӑна чунтан хӗрхенчӗҫ. Ытла та килӗшрӗ-ҫке вӑл вӗсене! Мӗн тӑвас? Тен, кӗршӗсем вӑрӑ-хурах ятне илттерӗҫ? Ҫук, часах ку хӗрачан кулӑшӗ патне кайса ун пирки милицие пӗлтермелле.

Тепӗр куннех вӗсем Лена ялне сул тытрӗҫ, каҫ пуласпа хӗрача килӗ умне ҫитсе те чарӑнчӗҫ. Хӑйсемпе пӗрле милици ӗҫченӗсене те чӗнсе килнӗ. Ҫак усал ҫынран вӗсем Ленӑна яланлӑхах уйӑрса илсе кайма тӗв турӗҫ, хӗрачана усрава илчӗҫ.

Ленӑн тинех чӑннипе те телейлӗ ачалӑх пуҫланчӗ.

Наталья АРШИНОВА.

Вӑрмар районӗ,
Кивӗ Вӑрмар.

ПЁТЁМЛЕТҮ

Кёнеке вулассипе –
Раççейре
5-мёш выранта!

Каҫал Литература ҫулталакё пулнине халалласа ҫёршывра сахал мар мероприяти иртет. Раçсей Почтипе ЭКСМО-АСТ издательство ушкәнё Раçсей Кёнеке Союзё пулашнине «Чи нумай вулакан шул ачи» конкурс йёркеленё. Унта пирён ентеш Евгения Михайлова пиллёмёш вырән йышанна. Канаш районёнчи Кармами ялёнче пуранакан, Канашри 9-мёш шулта 2-мёш класра вёренекен Женя иртнё вёрену ҫулёнче пурё 472 кёнеке вуласа тухна. Шул сайтёнче палартна тарх, хёрача пёрремёш класа вёренме килнё чухнех шакъарттарса вулама пёлнё. Ун чухнех уроксем хыҫсан библиотекана ҫул такарлатма хананна вёл. Хастар вулавса хайён чун иленёҫепе пёрле вёренекенсене те касаклантарна, танташёсем те ун

хыҫсан төрлөрен кёнеке шёкёлчеме васкаҫё.

Июнён 1-мёшёнче пусланна конкурсра ҫёнтерёҫесен йышне лекнё Женьяна амашёпе пёрле Мускава чыслава йыхравланна. Конкурсан Раçсей тапхёренчи ҫёнтерёҫисене сентябрён 2-мёшёнче Мусавра иртнё пётём тёнчери кёнеке курав-ярмёркине усна чухне саламланна. Ярмёркканна усаканё – РФ Патшалёх Думин Председателё Сергей Нарышкин. Ҫёнтерёҫёсене асанмалёх парнесене параканёсем Олимп чемпионки Татьяна Навка тата Раçсей Почтин гендиректорён заместителё Инесса Галактионова пулна. Ачасем ҫёршывёмаран тёп хулинчи литературёпа ҫыханна палла вырәнсене курса ҫуренё, Раçсей патшалёх библиотекинче пулса курна.

ШУХАШЛАТТАРАКАН ҪЫРУ

Чаваш ачин
Чавашах пулмалла...

Чавашсем – авалхи халёх. Йали-йёрки, сёмахлэхё паянхи куна ҫити упранса юлма пултарна. Чаваш сёмахлэхё пуян та иксёлми. Сёпка юрри юрлатпёр-и, юмах-халап калатпёр-и – хамёр чаваш иккенне палартатпёр. Халёх хушшинче пулса иртекен пёр пысёк ёҫ те савё-юрёсёр, кёлё сёмахёсёр, шётсёр иртмен. Ватти ҫамрёккине вёренсе хёварма таранна. «Сёмье пурнаҫё төлөшпе ваттисем каланё сёмаха чаваш халёхё ялан та хыта тытса танна...» – тенё-ҫке асла педагогамёр И.Я. Яковлев та. Ачасене халёх сёмахлэхён төслөхёсем урла чавашлаха туйма вёрентнё.

Кирек хаш вёхётра та ача-пёча ҫуратса устересси, төрөс воспитани парасси чаваш ҫыннишён тёп выранта пулна. Ахальтен мар пуль ёнтё сёмье ҫаварма шул тытна ҫамрёксене: «Сирён килте пёрт тулли ача-пёча пултёр», – тесе пилленё. Чаваш ҫыннишён сёмье пысёк вырән йышанна. Килте ача-пёча сасси янёрамасан пёрт те пуша, унан хёллэхё те илёртмест. Ача – сёмье пуласлэхё, йёх-несёле упрканё. Ахальтен мар пуль вата ҫынсем: «Ача-пёчасёр пурнаҫ малалла каймасть», – теҫё. Ашшёпе амашё хайсен төпренчөкёсемшён тем тумата хатёр. Мён кирлө, ҫавна илсе параҫё. Мён ҫиес тени яланах хатёр. «Ачана ҫитёнтернё чух пёр ури шывра, тепри вутра», – тесе калани төрөсех. Мён пёчөкрөн төрөс воспитани парса устерме ҫамёл мар. Хашё ачине ҫирёпрех тытат, ытлаши иртёхтермест. Хашё вара виҫёсёр ачашлат, хай төллөн утам утма памасть. Пёчөклех ачаш усекен ача пурнаҫ йывёрлэхне тусе ирттерме вёренеймест. Ашшёпе амашё ача тумлантарас, тутла ҫитерес тесе тармашнине хаклама та пёлмест.

Чаваш ачин чавашах пулмалла. Ҫакна ниёҫан та манмалла мар. Тёван чёлхерен хапли ҫук. «Анна сёмахё – Турё сёмахё», – теҫё. Анна чёлхине пёлмен

ҫынна кам хисеплө? Чан-чан чаваш пулас тесен тёван халёхамаран йали-йёркине, сёмахлэхне, историне пёлмелле, тёван ҫёре, тавралёха юратмалла. Хамёр чаваш пулнинчен вётанмалла мар. Чаваш хайне тепёр чух ыттисенчен пёчөкрех, уйрамрах тытат. Хашёсем харсёртарах ҫав, хулара пураннарэн тислөкрөн тасалса ҫитмен чавашран йёренет, хайне чаваш пек хресченех ҫакёр ҫитернине манат. Чаваш ачи те кулач сёме тытансан тёван чёлхене манас туртам енне суланат. Сёмьеленсен вара ачи-пёчине вырёллатат. Мёнукесем яла килсен хитре кёна асанне, кукамай тесе чёнес вырәнне «баба», «бабушка», «бабуля» теҫё. Ачасем пёчөклех шакёр-шакёр вырёлла каласни япёх мар ёнтё. Ялта пуранакан ҫамрёк сёмьесем те ачисене вырёлла пулме ханхтарасё. Ҫынран юласан мар. Пурнаҫпа тан утса пыни питё лайёх. Анчах мён патне ҫитёпёр-ха малашне? Кун пирки сахал мар каласасё. Вёҫне-хёрне тухма ҫук. Темле килсен те, чаваш ачин чавашах пулмалла. Мён пёчөкрөн тёван халёх юмах-халапне, савви-юррине итлесе усмелле. Ваттисем каланё таран шухашсене пуҫрах тытмалла.

Анчах тепёр чухне тунтерле укерчөк те куратпёр. Чаваш ҫынниех тепёр чаваша такантарат, хайёнчен ирттерсе ярасан мар. Кирлө ҫынпа яланах япшар каласат, сана вара ним вырәнне те хумасть. Юнашарах утса ҫуретён ҫав ҫынпа, пёр сывлашпах сывлатан. Тёлёмелле япала мар-и? Мёнрен килет ку, пёлместёп. Чи-пер, шакёл-шакёл пуранни килёшмест-и? Кёвёсё-и, курайманлэх-и? Кам пёлсе ҫитерё? Ёлөкхи сёпайла та йёваш чаваш чунё йунелсе пырат. Хаярланат чаваш. Усалли ыррине ҫёнтерсе пырат. Шел. Питё шел!

Зоя ГРИГОРЬЕВА.

Ҫёмёрле районё,
Юманай.

ПАЛЛА ҪЫН ПУРНАҪЁНЧЕН

Геннадий МАТЮКОВСКИЙ
(1926-1994)

Геннадий Иванович МАТЮКОВСКИЙ 1926 ҫулхи февралён 14-мёшёнче Мари АССРён Горномарийски районне кёрекен Куликал ятла ялта ҫурална. Ялти шултан вёренсе тухсан Геннадий Мусаври Н.К.Крупская ячёллө патшалёх университетне вёренме кёнё. 1943 ҫулта ача, иккёмёш курс студентне, Хёрлө Ҫара илнё. Г.Матюковский Инсет Хёвелтухёҫёнче хёсметре танна, Япония милитарисчёсемпе ҫапёсна. Вёрёҫ хыҫсан вёл педагогика институтёнчен вёренсе тухат те тёван республикне тавранат, пёр хуша Мари наука төпчев институтён сотрудиёкё пулса, унтан Мари ҫыравсисен пёрлөхён аппаратёнче вай хурат. 1953 ҫултанпа Г.Матюковский – «Марий коммуна», «Марийская правда» тата «Ленин корны» / Горномарийски район хаҫачё/ хаҫатсен корреспондентё. 1968 ҫулта ача МАССР ҫыравсисен пёрлөхён правленийён

явапла секретарё пулма ҫирёплетесё, унтан вёл, икё ҫул, ҫак пёрлөхён ертуси пулса ёҫленё.

1967 ҫулта Г.Матюковский СССР Писательске союзён литературан Асла курсёнчен вёренсе тухна. 1973-1974 ҫулсенче Геннадий Иванович «Пачемыш» сатира журналён тёп редакторё пулна.

Геннадий Матюковскийан пёрремёш саввисем 1939 ҫулта пичетленнё. Пултарулах ёҫёпе вёл уйрамах студент пулна чухне ҫине тарса ёҫлеме пикеннё. Вёрёҫ вёхётёнче Г.Матюковский совет халёхён паттарлэхне мухтакан нумай савё тата поэма ҫырнэ. Каярах вёсем «Сыны-машын корны дон» /Ҫёнтерёҫ сёлёпе/ кёнекере пичетленнё. Пултарулла савёҫ публицистикёпа проза хайлавёсем те нумай ҫырнэ. Вёл – 20 ытла кёнеке авторё. Вулакансем уйрамах унан «Юманпа ҫиҫём», «Мана урэх чёре лартса ан парёр» кёнекисене тата «Кым эрги» /Виҫё савёҫ/ поэmine пысёка хурса хакланэ. 1986 ҫулта Геннадий Матюковский «Сынымашин корны дон» ятла савёлла романё кун ҫути курна. Г.Матюковский

туҫи ҫармёсла А.Пушкинан «Евгений Онегин» савёлла романне, финсен тата индуссен эпосёсене куҫарна.

1951 ҫулта Г.И.Матюковские «Хисеп палли» орденпа чысланэ. 1972 ҫулта вёл Мари АССР Патшалёх премине илме тивёслё пулна. Вёлах – РСФСР культурин тава тивёслё ёҫченё /1986/, Мари АССРён халёх писателё /1980/. 1949 ҫултанпа СССР ҫыравсисен пёрлөхён членё пулна.

Палла савёҫ 1994 ҫулхи январён 22-мёшёнче вилнё.

ҪЫН ВЁЛЕРЕКЕН ТАТА ЭПЁ

Урэхла кунсулам ман пача та –
Хутёлетёп эп тёван ҫёре.
Ирёке сире эп каларатёп,
Тусёмсем, ёненёр, пурпёрех.

Эп Тёван ҫёршывама саватёп.
Комсомолец чунё тап-таса.
Фашиста эп пурпёр тёп таватёп,
Ирёклөх, сана чунтан савса.

(Валери ТУРКАЙАН

«Ҫиччөрен – ҫиччө» кёнекинчен).

Чёлхе Атёла та картлать.

Вениамин ТИМАКОВ

Сәмах илемне туйсан...

(сәвә җырма вөрәненексенә пулашма)

(Малалли.

Пушламәшә 25-32, 34-36-мәш номерсенче).

Сонета та хайне евәрлө 14 йөркеллө строфа тема пулать.

Чәваш поэзийе те сәвә тытамә телешәнчен питә пуан, сав тери анлә. Ку тытамсене аталан тарма халәх юрисем нумай пулашнә. Чәваш халәх юрисенче икә йөркерен пусласа вунтаватә, вунсакәр е ытларах йөркеллө саврамсем те пур. Вөсен тытамәте төрлө енлөхне Н.И.Иванов төпчевсә «Чәваш сәвви» кәнекинче тата ытти өсөсенче төплө кәтартса панә. Халә, Н.И.Иванов төпчевөсене шута илсе, чәваш сәввисен саврамөсемпе кәштах паллашар-ха.

Төпчевсә икә (тата пөр) йөркерен тәракан сәвәсен шутне ваттисен сәмахөсемпе тупмалли юмахсене те кәртет: «Кәт кәтимөш, чун йәпатмәш», «Йөтөр-йөтөр йөтөрпи, // йөтөр тәрри шерепи». Чәнах та кусем пур енчен те сәвә йөркисем пекех янәрәсә.

Виҗө йөркеллө саврам:
Вөт вәрманта шөшкөлөх,
Синчен мәйәр суйлар-и те
Төпне тенкел тәвар-и?

(Халәх юрринчен).

Тәватә йөркеллө саврам (катрен) чәваш юрисенче питә нумай тел пулать. Акә, Г.Т. Тимофеевән «Тәхәръял» кәнекинчен илнө төслөх:

Пирән патша лашисем
Пурте пурҗан җилхеллө.
Пирән салтак ачисем
Пурте сәран атәллә.

(Салтак юрисенчен.)

Чәваш юрисенче саван пекех 5, 6, 7, 8 е ытларах йөркеллө саврамсем те нумай. Пысак, кәткәс саврамсем синчен эпир ытларах «Лирика жанрән формисем» сыпәкра каланә. Кунашкал строфасем чәваш сәввин уйрам формисем, тытамөсем пулса тәраҗсә.

Халәх поэзийәнчи сәвә саврамөсемпе М.Федоров, К.Иванов, Тайяр Тимки, Сөспөл Мишиш, И.Тукташ, И. Ивник, А.Алка, С.Шавли тата ытти чәваш поэҗөсем те нумай курнә.

Константин Иванов пөтөмпөх тенө пек халәх юрисенчи катрен евәрлө саврамөсемпе җырна.

Революци хыҗсән чәваш поэзийәнчи саврамөсем тата пуянланса пыраҗсә. Илсе пәхар-ха акә Петөр Хусанкай пултарулахне. Унан сәввисемпе поэмисенче мөнге кәна строфа сук пулө! Пилөк, ултә, җиҗө, сакәр, вунә е ытларах йөркеллө саврамөсем пайтах тел пулатпәр ун сәввисемпе поэмисенче. Акә хәш-пөр төслөхөсемпе паллашар-ха.

Икә йөркеллө саврам:

Суралнә эпө уйәх хәпарсан,
Ял пуҗ автан шәп сур җөр авәтсан.

(«Тилли юрисем».)

Виҗө йөркеллө саврам:

Атте тухса уттарчө шыв патне.
Ларатәп сак җинче. Сулла. Яр-уҗә
Умри пөр җүрече урам енче.

(«Виҗшер йөркен».)

Пилөк йөркеллө саврам:

Хәватлә та вилөмсөр Ленин,
Вәл пирөншөн компас, виҗө.
Кашни утәмах эпир меллөн
Унпа чухласа төрөслөнө,
Тишкер унпа пур өсө.

(«Ленин пирөнпө».)

Ултә йөркеллө саврам:

Киремет те хөтлеймест,
Пүлөхси те пүлеймест:
Виҗө хыртан пөр хырне
Касрамәр та ятамәр.
Унан куткаски җине.
Пөр машина лартрамәр.

(«Яманкас юмахө».)

җиҗө йөркеллө сәвә саврамө:

Ик кашта шур чәххәм пурчө ман,
Вәтәр икә шәлләм пурчө ман.
Пәтавка тулла җыртса йәтәттәм,
җөнө сүс тәлла җыртса татәттәм,
Астумарәм, тантәшәм, туймарәм:
Хавшаса каяйна каштасем,
Вөснө аннә шура чәххәмсем.

(«Тилли юрисем».)

Вунә йөркеллө сәвә саврамө:

Киремет тәвайкинчен
Инсөх мар лаша вити.
Ашә төтөм әшөнче
Ут пәхан япшар ватти
Пусне пушәт сыхнә та
Чәштәр-чәштәр сәпата
Хуснә мәйән, ват әсне
Йәпатса, вылянтарса,
Сәмахлать хәй сәмахне,
Чәннине юмах ярса.

(«Яманкас юмахө».)

Эпир халө төслөх вырәнне П.Хусанкай поэзи-не илтөмөр. Саврамөсен төрлө енлөхне Ухсай Якәвөн, Стихан Шавлин, Александр Алкан тата ытти поэтсен пултарулахөнче те курма пулать.

Юлашкинчен сакна каламалла. Силлабо-тоникапа е тоникапа сыракан кашни сәвәс саврамөсен тытамне лайәх әнкармалла, хәйөн пултарулахне төрлө строфасемпе пуянлатмалла. Унсәран пөр каләппа кәна җырна произведенийсем вулакәна йәләхтарса ситерөсә. Сакна паллә поэтсем аван туйнә. Саванпа вөсем хәйсен сәвви-юрисенә, поэмисенә төрлө виҗөпә, төрлө тытампа, төрлө саврампа җырна.

Сәвәс яланах халәх сәвви-юрисен илемлөхне, төрлө халәх сәвәсисен пултарулахне төпчөмө, вөрәнме тивөс.

Ирөклө сәвәсем

Эпир поэзире авалтан килекен сәвә җырмали йөркөсемпе: силлабо-тоникапа, тоникапа тата силлабикапа паллашрамәр. Вөсенчен урәхла сәвә тытамө те пур. Ку вәл – ирөклө сәвә.

Вырәс поэзийәнче икә пөлтөрөш пур: «вольный стих» тата «свободный стих». Чәвашла вөсене пөр пөлтөрөшпөх куҗараҗсә: «ирөклө сәвә». Ку вәл төрөс мар. «Вольный стих» тата «свободный стих» тенисем пөр-пөринчен чылай енөпә уйрәлса тәраҗсә.

«Вольный стих» тесе тан мар виҗөллө йөркөсенчен тәракан сәвә әнланмалла. Унта рифма та, ритм та пулма пултарать. Ку форма ытларах юптарусөнче сарәллә.

Йөркөсенчи сыпәксен виҗи төрлөрен пулни юптару чөлхине сәмәллән янәрама пулашть. Шухәша васкамасәр, уйрам сәмахсене паләртса калама питө меллө ку форма. Диалогра, әс вөрөнтсе калакан е ирониллө произведенийсенче поэтсем унпа час-часах уҗә кураҗсә. Чәваш юптарусисем тан мар сыпәклә йөркөсемпе час-часах җыраҗсә. Н. Евдокимовән «Картара» юптарәвөнчи пөр сыпәка сәнаса пәхар-ха:

Ирхине, хуҗа пүртрен тухиччен, (10 сыпәк)
Әне Сураха кәлт! тапрө уринчен. (11 сыпәк)

– Илтрөн-и, – тет, – кәҗөр пүртре мөн турөс?
(11 сыпәк)

Так ахаль вөт, пөр сәлтавсәр, (8 сыпәк)

Усәсәр (3 сыпәк)

Өскө тунә. Сүтәличчен шавларөс. (11 сыпәк)

Мөн чул расхут тухмарө пуль унта! (10 сыпәк)

Эс пур – мәшкәлтәк шывө сөҗ умәнта. (11 сыпәк)

Пирөншөн тесен, (5 сыпәк)

Чөптөм сәнәх сук вөсен. (7 сыпәк)

Ку төслөхри йөркөсенчи сыпәксен шучө төрлөрен (10-11-11-8-3-11-10-11-5-7).

«Свободный стих» тени вара «верлибр» ятпа XIX өмөрте Францире сирөплөннө. Франци поэҗө Рембо 1972 сүлта «Марина» тата «Движение» ятлә сәвәсем җырна. Сав произведенийсенчен пусласа «пураңма тытаннә» та өнтө поэзире «верлибр» тени.

(Малалли пулать.)

Йәмра

Йәмра... Кам пек-ши эсө маншән?
Камән сәнарө пур санра?
Ак кантәк витөр кураңатән –
Тәратән маншән хәраса.

Хөвел ытла хөртсен хуплатән
җәра, симөс туратсемпе.
Хурләх җитсен мана ләпкатән
Ачашласа сүлсүсемпе.

Пүрте пушарсенчен сыхлатән,
Кил хөтөре – эс пуррипө.
Кам пек-ши маншән эс пулатән
Кун пек ыр чунлә өҗсөмпе?

Өлөкрөнөх чәвашсене эс
Вәй панә өҗсүсемпелө.
Эс хөтөлевсө, тусәм – төрөс!
Анне пек хөтөлен пирө!

Шура акәш

Акәш... Шура сәнлә кайәк...
Курсамәр хөрлө сәмсине.
Эп аставап ун сәнне лайәх:
Куҗне, мәйне, шура төкне...

Хусканусем... Мөнге илемлө!
Ишмест, куҗмасть – пырать шуса!

Чөрипө чунө – кун сүтийө,
Шур төкө пек вөсем таса.

Юрату кайәкө теме те
җак кайәка эпө хәрамәп.
Ун мәйө ав – чөрен пөр пайө.
Ик акәш чөрине манаймәп.

Акәш... Шура сәнлә кайәк...
Курсамәр хөрлө сәмсине.
Эп аставап ун сәнне лайәх:
Куҗне, мәйне, шура төкне...

Юлия ВАСИЛЬЕВА.

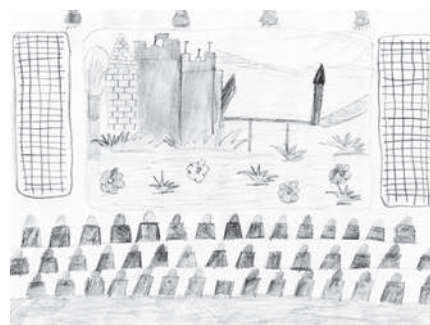
Патәрәл районө,
җөнәял.

Петя тете

Зайцев Петр Степанович
Вөрөнтме ачасене
Утнә ирхине ирөх
Хырай Әнел шулө өнне.

Вәхәчө те сисөнмен,
Сүлө шунә мәйөпен.
җитмөл сүл өнтө чупса
җитсе тәнә васкаса.

җапах сәмрәк кураңать,
Сәнасан – вунҗиччөре.
Шүтлеме те юратать –
Өмөр-өкө килет пөрре.

© Евгения ИЛЬИНА (Муркаш районө, Юнкә шулө) үкерчөкө.

Юрәсем шәрантарать,
Шәпчәкран та ирттерет.
Көмөл сәсси янәрәть,
Итлекенө төлөнөт.

Иртрө өмөрө шулта
Ачасене әс парса.
Халө өнтө канура –
Вәхәт җитмест-ха тата.

Әста концерт, уяв-и?
Петр Степанович унта!
Ытла та харсәр мар-и?
Чән чәваш каччи кунта.

Вәхәт сук ун ватәлма,
җитөнөсчө мәнүксем –
Вөсемпе те выляма
Вәхәт кирлө-өкө, пөлсем.

Светлана НИКОЛАЕВА.

Вәрмар районө,
Вәрмар.

Хураҗска

Пур ман юлташ Хураҗска,
Пөчөксө вәл, мәнтәркка.
җәмө унан кәпәшка,
җүремөст вәл аякка.

Ирпө мана вәратать,
Иксөлми хәват хушать.
Йәпәлтатать, сұлланать,
Апат ситерме ыйтать.

Шывра ишме те

пөлет,
Яланах манпа сүрет.
Ачасене юратать,
Кил-сүрта та вәл сыхлать.

Валентина ХРИСТОФОРОВА.

Вәрмар районө,
Тупах.

© Вика ИУСТИНОВА (Шупашкар, 19-мөш шулө) үкерчөкө.

Сәвә: "Эпө юрәсәр тәләх", юрә: "Эпө сәвәсәр тәләх", – тесе калать тет.

Йĕпни хыççан çиппи

Çак тăваткалти ыйту тупсамĕсене хайне евĕрлĕ çырса пымалла. Мĕншĕн те-сесĕн варринче палăртнă тăваткалсенчи юлашки икĕ саспалли тепĕр сăмахан пуçламăшĕ пулса пырат. Çавă çеç.

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	Йĕпе-сапа ыран											Кăçалхи çул палли
2	Тинĕсри пулă											Чÿрече пайĕ
3	Сумăр вăхатĕнчи «душ»											Куславкка районĕнчи ял
4	Çутçанталăк «ÿпки»											Буржуй апачĕ
5	Āна пуçа тăханаççĕ											Авалхи скифсен хĕçĕ
6	Вăл пуртă хыççан вĕсет											Çиçĕм «юлташĕ»
7	Чăваш поэчĕ те, курăк та											Вăл Байкалран юкса тухать
8	Вăхăт тапхăрĕ											Çурçĕрти пулă
9	Юлташ мар											Сăвăç – Давыдов – ...
10	Мăн кăмăллă кайăк											Хĕрарăм тумĕ

Шыракан — тупать

Çак тăваткалти йĕркесенчи ыйту хуравĕсем пурте пĕрер саспаллипе çеç улшăнса тăраççĕ. Çавăнпа та вĕсене палăртнă юпари пушă клеткăсене çырса пымалла. Ан-чах ĕç кунпа кăна вĕçленмест-ха. Унта мĕнле сăмах пытаннине тупас тесен йĕркесе-не хайсен ыранне лартса тухмалла. Апла тăк вăл сăмаха ун чухне çеç вулама пулĕ.

1	Çанăх савăрмалли хатĕр		Чиркÿллĕ ял
2	Ĕçшĕн паракан укçа		Хаватлă çĕршыв
3	Кавказри юхан шыв		Вĕсен кайăк
4	Пушар çинчен пĕлтерет		Курак «таванĕ»
5	Шахмат вайĕнчи камит		Унран аслă пулмаççĕ
6	Пăшалтан пемелли ыран		Тискер чĕрчун
7	Пулăсен «ултавси»		Тĕтре
8	Яппунсен апачĕ		Чечек
9	Кĕлетке пайĕ		Ял пайĕ
10	... – çерçи мар		Ĕлĕкхи тумтир

Чăрăш тавра çаврăнар, анчах йăнăш утар мар

Çаканти чăрăшсем тавра 1-рен пуçласа 8-а çитиччен цифрăсем лартса тухмалла, анчах та вĕсем пĕрер хут кăна тĕл пулмалла.

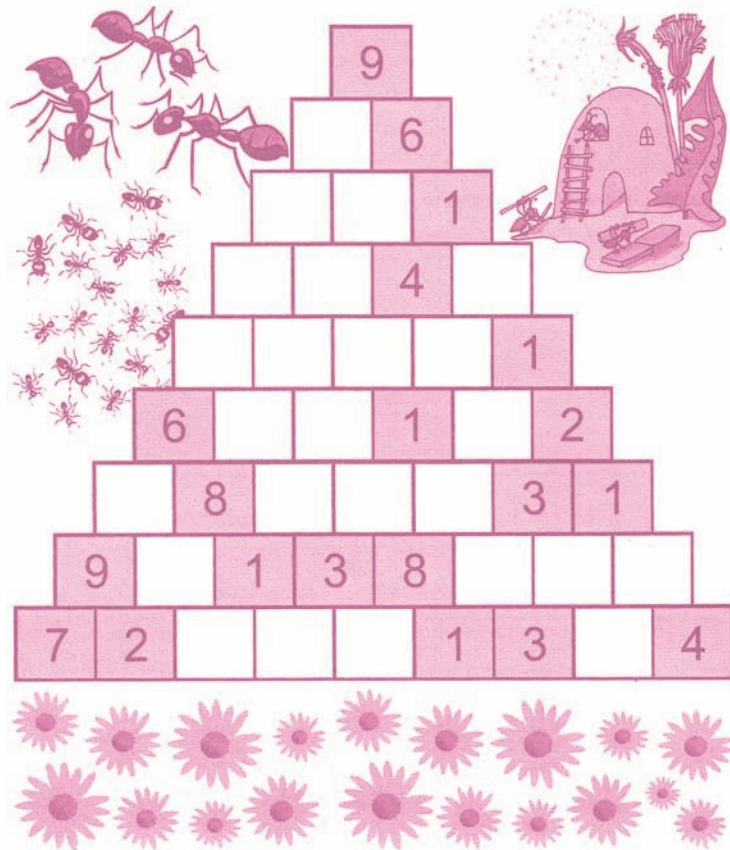
5		8			5	4	2
2	🌲	3	🌲	7	🌲		🌲
	4				6	7	
	🌲		🌲	2	🌲		🌲
	6					3	
	🌲	🌲	4	🌲		🌲	
	2	5					8
7	🌲	6	🌲		🌲	7	🌲
	8				6		4
2	🌲	3	🌲		🌲		🌲
7				4	1	3	8

А-ран Б-на ситмелле,
анчах çулне пĕлмелле

Николай КРАСНОВ (Йĕпреç районĕ) хатĕрленĕ.

Çак кăткă купине цифрăсемпе тупта-рас тесен виçĕ япалана пăхăнмалла:

1. Сÿлти число аялти йĕркен суммисемпе танлашмалла.
2. Ретре пĕр пек цифрăсем пулмалла мар.
3. Числосем пĕррепе тăххăр хушшинче ырнашмалла.

Çак тăваткала цифрăсем пысăкрах е пĕчĕкреххине шута илсе ырнаштарса тухмалла, анчах та вĕсем кашни йĕркере е юпара тĕл пулмалла мар.

					<		<	8
		∨		∧		<	3	
	>		>			<		
2		>				1	8	>
						∧		
7	>	1	8	>	3		4	
		∧						
		>	4	>		<	6	<
		∨					7	2
			3	<	5		<	
								∧
			7	>			<	
		∧					∧	
6	>						>	

